

Skala nadużywania władzy – Polska adaptacja skali

Misuse of power scale – Polish adaptation

*Tomasz Sęk¹, Anna Szabowska-Walaszczyk²,
Anna Maria Zawadzka³*

1 Instytut Psychologii, Uniwersytet Gdański

2 Instytut Psychologii, Uniwersytet Gdański, anna.szabowska@ug.edu.pl

3 Instytut Psychologii, Uniwersytet Gdański, psyamz@ug.edu.pl

Streszczenie:

Artykuł przedstawia polską adaptację skali nadużywania władzy – MOP (*Misuse of Power Scale*) autorstwa Lee-Chai i Chartrand (Lee-Chai, Chen, Chartrand, 2001). Narzędzie to mierzy tendencję osoby do wykorzystywania nadrzędnej pozycji (władzy) dla osiągnięcia korzyści oraz przekonanie o słuszności takiego zachowania. Przeprowadzono cztery badania, które służyły określeniu rzetelności i trafności teoretycznej narzędzia. W badaniu 1 przeprowadzono confirmacyjną analizę czynnikową, która wskazała na dobre dopasowanie wersji polskiej do modelu, zgodnie z oryginałem. Narzędzie osiągnęło dobre miary rzetelności. Trafność teoretyczną polskiej adaptacji potwierdzono w toku trzech badań. Wykazano, że tendencja do nadużywania władzy pozytywnie wiązała się z makiawelizmem (badanie 2) i poczuciem kontroli zewnętrznej (badanie 3), natomiast negatywnie z poziomem zadowolenia z sytuacji bytowo-materialnej i relacji z innymi (badanie 4).

Słowa kluczowe: władza, skala nadużywania władzy, rzetelność, trafność

Abstract:

The authors present a Polish adaptation of the Misuse of Power (MOP) scale developed by Lee-Chai and Chartrand (2001). This scale measures the tendency to seek benefits when holding power and the beliefs regarding being entitled to do so. Four studies were conducted to determine the reliability and theoretical validity of the tool. Confirmatory factor analysis suggests a good fit of the model tested in the Polish version of MOP (Study 1). The questionnaire also proved to have good reliability indices. Results from the other three studies indicate its theoretical validity. Misuse of power was positively linked with Machiavellianism (Study 2) and external locus control (Study 3), but negatively correlated with satisfaction with material aspects of life and with social relationships (Study 4).

Key words: power, misuse of power, reliability, validity

„Żądza władzy jest gorętsza niż wszystkie inne namiętności razem wzięte” - Tacyt

1. Wprowadzenie

Od zarania dziejów filozofowie, uczeni i zwykli ludzie starają się zgłębić zjawisko władzy – mamy z nią do czynienia praktycznie od początku społecznego rozwoju ludzkości. Adam i Ewa, pierwsi rodzice, zerwali owoc z zakazanego drzewa w raju, gdyż wąż skusił ich wizją posiadania władzy. Dawid, król narodu wybranego, posiadał władzę dzięki pokorze, jednak sprawowanie władzy zmieniło Dawida: mając wszystko chciał jeszcze więcej, do tego stopnia, że uśmiercił przyjaciela i swego sługę Uriasza, aby osiąść na własność jego żonę. Kipnis (1972, 1976), jako jeden z pierwszych badaczy w latach siedemdziesiątych dwudziestego wieku, wskazał, że posiadanie władzy sprzyja widzeniu siebie lepszym na tle innych, skupieniu się na realizacji egoistycznych interesów i może prowadzić do korupcji. Ostatnie badania z jednej strony dostarczają dowodów empirycznych na to, że nie tylko faktyczne posiadanie władzy, ale już samo aktywizowanie sytuacyjne władzy może prowadzić do jej nadużywania (por. Gruenfeld, Inesi, Magee, Galinsky, 2008; Lammers, Stapel, 2009; Lammers, Stapel, Galinsky, 2010). Z drugiej zaś strony badania międzykulturowe dotyczące władzy wskazują, że osoby sprawujące władzę mogą dążyć do realizacji różnych celów (tj. egoistycznych vs grupowych) i tym samym skutki posiadania władzy mogą być inne u różnych osób. Narzędziem, które umożliwia badanie różnic indywidualnych w zakresie podejścia do sprawowania władzy, którego przydatność potwierdzono badaniami na próbach amerykańskich, jest skala nadużywania władzy (*MOP - Misuse of Power Scale*) autorstwa Annette Lee-Chai i Tanyi Chartrand (Lee-Chai,

Chen, Chartrand, 2001). Do tej pory skala ta nie doczekała się adaptacji na gruncie polskim. Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie polskiej adaptacji skali nadużywania władzy. Zaprezentowane zostaną wyniki badań dotyczących trafności teoretycznej, rzetelności i trafności wewnętrznej na zbadanych próbach polskich. Trafność zewnętrzna zostanie przeanalizowana w odniesieniu do makiawelizmu, umiejscowienia poczucia kontroli i satysfakcji cząstkowych z życia.

2. Skala MOP: podstawy teoretyczne skali i informacje o narzędziu

2.1. Pojęcie władzy i jej oddziaływanie na innych

Inspiracją do stworzenia narzędzia nazwanego skalą do nadużywania władzy MOP były koncepcje i badania poprzedników, mówiące czym jest władza i jak wpływa na zachowanie osoby ją sprawującej. Władza jest obecna niemal we wszystkich kontaktach międzyludzkich. Zdaniem Arystotelesa władza to zjawisko uniwersalne, właściwe zarówno przyrodzie, jak i ludziom oraz bytom idealnym, polega na naturalnej zasadzie panowania jednych i podporządkowywania się im drugich. Władza może przyjmować różne oblicza i ten fakt dobrze egzemplifikują określenia jakimi badacze posługują się analizując zjawisko władzy. Robert Dahl przedstawił władzę w następujący sposób: „A ma władzę nad B w takim stopniu, w jakim może spowodować, by B uczynił to, czego by nie uczynił bez oddziaływania A” (Dahl, 1957, s. 203). David Kipnis (1976), opisywał władzę jako zdolność do wpływania na innych oraz wielkość wpływu wywieranego przez jedną osobę na inną (Kipnis, 1972; 1976). Władza

jednostki to także jej zdolność do wywierania wpływu na innych minus zdolność owych innych do wywierania wpływu na jednostkę. Władza człowieka jest tym większa, im bardziej jego potencjalna możliwość wywierania wpływu na pozostałych członków grupy przekracza ich możliwość wywierania wpływu na niego (por. Grzelak, Nowak, 2000; Wojciszke, 2002). Definicją najtrafniejszą i najlepiej opisującą zjawisko władzy jest ta zaproponowana przez Joe Magee i Adama Galinsky'ego (2008). Definiują oni władzę jako asymetryczną kontrolę nad cennymi zasobami w relacjach społecznych. Choć jest to związane określenie władzy, jest ono bogate w treść i podsumowuje rozważania wielu psychologów.

Wynika z niej, że władza zawiera w sobie moc oddziaływania na ludzi. Po pierwsze ma znaczenie w kontekście społecznym – zawsze wiąże się z wpływem na kogoś lub na coś. Po drugie wywołuje zmiany w zachowaniu i percepcji, którym ludzie ulegają zupełnie nieświadomie, i które są nakierowane na utrzymanie pozytywnej samooceny i stanu kontroli (por. metamorficzne skutki władzy: Kipnis, 1976).

2.2. Wpływ posiadania władzy na jednostkę

Zdaniem Keltnera, Gruenfeld i Andersona (2003) koncepcja metamorficznych efektów władzy zakłada, że zajmowanie pozycji nadrzędnej powoduje aktywizację mózgowego systemu dążeniowego, podczas gdy zajmowanie pozycji podrzędnej powoduje aktywizację mózgowego systemu hamowania. Innymi słowy, poczucie władzy aktywizuje system apetytywny (Keltner i in., 2003), co skutkuje działaniem nakierowanym na cel, w przeciwieństwie do sytuacji podwładności związanej z inhibicją. Apetytywna postawa związana jest z chęcią utrzymania pozy-

cji społecznej, czemu służą różnorodne mechanizmy wspierające oraz zaburzające realną ocenę otoczenia. W pierwszej grupie znajdują się takie efekty jak: zwiększona aktywność, optymizm, bardziej abstrakcyjne myślenie, natomiast w drugiej: ignorowanie perspektywy „innego” i niska empatia, uprzedmiotowianie, wzrost pewności siebie i większa skłonność do podejmowania ryzyka, automatyzmy w postrzeganiu otoczenia. Jak zauważa Gruenfeld i koledzy (2008) mechanizmy te można podzielić na przyczyniające się do pozytywnego lub negatywnego oddziaływania na otoczenie. Osoby u władzy są bardziej skłonne do powierzchownego i stereotypowego myślenia o swoich podwładnych niż odwrotnie. Susan Fiske twierdzi, iż istotą władzy jest asymetria kontroli nad wytworzonymi wynikami, których skutki oddziałują na innych, co prowadzi do kontroli ich losów (Dépret, Fiske, 1999; Fiske, 1993). Podobnie o zniekształcaniu percepcji w sytuacji odczuwanej władzy mówi szereg badań. Fiske, Morling i Stevens (1996) postulują, iż osoby posiadające władzę dysponują skromniejszymi zasobami poznawczymi i mniejszą motywacją do rzetelnego przetwarzania informacji. Goodwin, Operario i Fiske (1998) wykazali, iż posiadanie władzy wiąże się z przetwarzaniem informacji w oparciu o stereotypy. Na koniec warto dodać, że z badań dotyczących aktywizacji władzy i aspiracji finansowych wynika, że władza wzmaga dążenia materialistyczne (Zawadzka, Strużyńska-Kujałowicz, 2008; Zawadzka, Strużyńska-Kujałowicz, Zawisza, 2013).

2.3. Indywidualne różnice związane z posiadaniem władzy

Badacze dowodzą, że wpływ władzy na osobę może być uwarunkowany indywidualnie – władza może inaczej wpływać na różne osoby. Na przykład w badaniach dotyczących spo-

strzegania społecznego u osób posiadających władzę wskazuje się, że ogólnie władza wiąże się z upraszczaniem rzeczywistości (tj. posługiwaniem się stereotypami w ocenie innych), jednak wskazuje się również, że pewne osoby posługują się stereotypami celowo i rozmyślnie, aby osiągać swoje cele, podczas gdy inne nie (por. Dépret, Fiske, 1999; Goodwin, Operario, Fiske, 1998). Dowodzi się także, że ukierunkowanie osoby posiadającej władzę na innych różnicuje podejście do władzy. Z badań wynika, że wpływ władzy polegający na stereotypizowaniu innych maleje gdy osoba ma poczucie odpowiedzialności przed innymi (Goodwin i in., 1998). Inne badania wskazują, że to czy osoby wykorzystują władzę dla własnych celów, czy dla dobra innych wynika z ich chronicznej orientacji w relacjach z innymi – nastawienia na wymianę i nastawienia na wspólne dobro (Lee-Chai, Chen, Chartrand, 2001).

Podsumowując powyższe wnioski z badań, ważnym zagadnieniem psychologicznym jest analiza indywidualnych cech, które mogą zmieniać sposób sprawowania władzy oraz adaptacja narzędzi, które pozwalają na pomiar tych różnic indywidualnych w sprawowaniu władzy. Narzędziem, które ma temu służyć jest skala nadużywania władzy MOP (*Misuse of Power Scale*) opracowana przez Lee-Chai i Chartrand (Lee-Chai, Chen, Chartrand, 2001); narzędzie to ma służyć pomiarowi tendencji osoby do nadużywania nadrzędnej pozycji. W niniejszym opracowaniu podjęto się adaptacji tego narzędzia na próbie polskiej.

2.4. Skala nadużywania władzy MOP (*Misuse of Power Scale*)

Skala MOP (*Misuse of Power Scale*, Lee-Chai, Chen, Chartrand, 2001) odnosi się do pomiaru postaw w sytuacjach interpersonalnych, które

dotyczą sprawowania władzy bądź kontroli jednej osoby nad drugą. Skala bada tendencję do nadużywania nadrzędnej pozycji, rozumianą jako siłę przekonania jednostki, że władza i dominująca pozycja jej się należy.

Skala MOP – w oryginalnej wersji opracowanej przez Lee-Chai, Chen i Chartrand składa się z 18 pytań, układających się w jedną skalę (tj. jeden czynnik). Dziewięć stwierdzeń dotyczy tendencji do nadużywania władzy. Kolejne dziewięć pozycji jest „odwróconych”, czyli zaprzecza tendencji do nadużywania władzy. Przykładowe stwierdzenia to: „Nie ma nic złego w przywłaszczaniu sobie niekiedy pomysłu kogoś z podwładnych, ponieważ w swoim czasie oni będą postępować tak samo wobec podległych im osób” lub „W żadnym wypadku nie wolno oszukiwać podwładnych, nawet jeśli powiedzenie prawdy może zaszkodzić reputacji zwierzchnika” (pozycja odwrotna). Respondenci ustosunkowują się do stwierdzeń na siedmiostopniowej skali (od 1 – „Zdecydowanie się nie zgadzam” do 7 – „Zdecydowanie się zgadzam”). Badania dotyczące trafności zbieżnej i rozbieżnej przeprowadzone skalą MOP na próbie amerykańskiej dowiodły, że tendencja do nadużywania władzy koreluje bardzo wysoko pozytywnie z makiawelizmem i skłonnością do dominacji społecznej, oraz wysoko pozytywnie ze skłonnością do prawicowego autorytaryzmu, skłonnością do molestowania seksualnego, agresji seksualnej oraz z cynizmem (Lee-Chai i in., 2001). W prezentowanej adaptacji posłużono się polską wersją językową skali opublikowaną w polskojęzycznej wersji książki „Władza. Pokusy i zagrożenia” (por. Lee-Chai, Chen, Chartrand, 2009). Jednak zanim posłużono się tym narzędziem przetłumaczono je z języka angielskiego na język polski i skonsultowano z ekspertami językowymi co pozwoliło uznać to narzędzie za poprawne pod względem językowym.

Tabela 1 Ładunki czynnikowe pozycji kwestionariusza MOP

Nr	Treść pozycji testowej	Ładunek czynnikowy
1	Ludzie, którzy przez całe życie wspinali się po kolejnych szczeblach drabiny korporacyjnej, mają prawo do tego, by od czasu do czasu odstąpić od przyjętych reguł, gdy ostatecznie dostaną się na jej szczyt.	0,49
2	Nie ma nic złego w przywłaszczaniu sobie niekiedy pomysłu kogoś z podwładnych, ponieważ w swoim czasie oni będą postępować tak samo wobec podległych im osób.	0,45
3	Niedopuszczalne jest, by ludzie na wysokich stanowiskach wykorzystywali swoją pozycję do czerpania dodatkowych korzyści, traktując je jako gratyfikację za swe zasługi.	-0,32
4	Powinno się zawsze wykorzystywać każdą nadarzającą się okazję, niezależnie od tego, jakie konsekwencje poniosą przez to inni ludzie.	0,55
5	Nie można zrzucić na podwładnego winy za nieudaną koncepcję, nawet wówczas, gdy jego kariera nie ucierpi na tym w takim stopniu, w jakim mogłaby ucierpieć twoja.	-0,47
6	Chciwość ma swoje dobre strony, ponieważ sprzyja wzrostowi wydajności pracy.	0,51
7	Każdego można skorumpować, jest to tylko kwestia ceny.	0,49
8	Ludzie, którzy próbują wykorzystać innych, postępują źle.	-0,54
9	Gdyby zdarzyło mi się pozwać kogoś do sądu, starałbym się go obrać do gołej skóry.	0,28
10	Ludzie silniejsi fizycznie nie powinni nadużywać swojej przewagi wobec słabszych po to, by osiągnąć osobiste korzyści.	-0,50
11	Zasady nie są po to, by je łamać, nawet jeśli jesteśmy pewni, że nikt się o tym nie dowie albo że nikt na tym bezpośrednio nie ucierpi.	-0,44
12	W żadnym wypadku nie wolno oszukiwać podwładnych, nawet jeśli powiedzenie prawdy może zaszkodzić reputacji zwierzchnika.	-0,52
13	Ludzie, którzy pozwalają innym sobą pomiatać, sami są sobie winni.	0,14
14	Niedopuszczalne jest narzucanie innym osobom swoich opinii, nawet wówczas, gdy mamy wrażenie, że te osoby nie potrafią sprecyzować własnych poglądów.	-0,57
15	Najlepszym sposobem na zmuszenie kogoś, żeby zrobił to, co chcemy, jest rozbudzenie w nim poczucia winy.	0,51
16	Osobom zajmującym wysokie stanowiska nie należą się specjalne względy.	-0,29
17	Trzeba uważać, by wspinając się na szczyt, nie podeptać innych ludzi.	-0,64
18	Dobrze jest mieć wśród znajomych choćby jedną osobę, którą można bez trudu manipulować i która zrobi dla nas wszystko, czego będziemy chcieli.	0,68

3. Weryfikacja struktury skali MOP – trafność wewnętrzna

3.1. Konfirmacyjna analiza czynnikowa kwestionariusza MOP – badanie 1

W pierwszej kolejności przeprowadzono analizy mające na celu weryfikację struktury skali MOP na polskiej grupie.

3.1.1. Grupa badana.

Analizę struktury kwestionariusza przeprowadzono na próbie składającej się z 585 respondentów. Znalazło się w niej 395 kobiet i 190 mężczyzn (średnia wieku wyniosła $M = 33,63$ a odchylenie $SD = 11,38$).

3.1.2. Wyniki.

W celu zweryfikowania, czy model jednoczynnikowy, zakładany przez autorów narzędzia MOP – Lee-Chai i Chartrand (Lee-Chai, Chen, Chartrand, 2001), jest dobrze dopasowany w grupie polskiej, przeprowadzono konfirmacyjną analizę czynnikową – CFA (jako narzędzie wykorzystano program statystyczny AMOS 20.0.0). W testowanym modelu statystyka dopasowania χ^2 była istotna, i wyniosła $\chi^2(135) = 362,82$ $p < 0,001$, co oznacza, że istnieją znaczne różnice między modelem teoretycznym a wyestymowanym z danych. Warto jednak zauważyć, że uzyskana istotność statystyczna może być wynikiem dużej liczebności próby.

Wartość RMSEA, najważniejszego wskaźnika dopasowania, wyniosła 0,05 dla modelu jednoczynnikowego. W przypadku idealnego dopasowania wartość wskaźnika jest niższa niż 0,05, zatem wartość RMSEA dla testowanego modelu można uznać za satysfakcjonującą. Również sta-

tystyka χ^2/df osiągnęła pożądaną wartość: $\chi^2/df = 2,68$, a próg jej akceptowalności wynosi < 5 , za: Marsh, Hocevar, 1985).

Kolejny istotny wskaźnik dopasowania to statystyki GFI oraz AGFI, których wartości w przypadku idealnego dopasowania powinny osiągać wartości zbliżone do 1. Zarówno GFI jak i AGFI przyjęły wartości zbliżone i akceptowalne: GFI = 0,91, natomiast AGFI = 0,89.

Uzyskane ładunki czynnikowe poszczególnych pozycji wyniosły od 0,64 do 0,68 (szczegółowe wartości przedstawiono w tabeli 1). Niższe wartości ładunków uzyskano dla pozycji 9 (-0,28), 13 (-0,14) i 16 (0,29). Pomimo, że te współczynniki mają niskie ładunki, przy ich obecności model jest najlepiej dopasowany do danych.

Zatem należy stwierdzić, że testowany model jednoczynnikowy cechują dobre parametry dopasowania na próbie polskiej, co pokazuje zwłaszcza wartość wskaźnika RMSEA.

W celu oszacowania rzetelności narzędzia MOP określono wysokość miary α Cronbacha, która wyniosła $\alpha = 0,77$, co oznacza, że była satysfakcjonująca. W tabeli 2 przedstawiono zestawienie statystyk opisowych i wartości α Cronbacha uzyskanych dla kwestionariusza w poszczególnych badaniach opisywanych w niniejszym artykule.

Podsumowując przedstawione powyżej wyniki dotyczące konfirmacyjnej analizy czynnikowej i analizy α Cronbacha, potwierdzono, że polska adaptacja skali MOP spełnia wymagania dotyczące trafności wewnętrznej i rzetelności narzędzia (tj. wskaźnik α Cronbacha $> 0,70$).

3.1.3. Związki nadużywania władzy z wiekiem i płcią.

W ramach przeprowadzonego badania przeanalizowano różnice w akceptacji nadużywania władzy pomiędzy kobietami i mężczyznami oraz

Tabela 2. Zestawienie właściwości psychometrycznych skali MOP uzyskanych w badaniach

Badanie	Liczba osób badanych	M	SD	α Cronbacha
1	585	2,80	0,77	0,77
2	171	3,16	0,75	0,72
3	339	3,04	0,86	0,74
4	256	2,53	0,70	0,77

jej związku z wiekiem. Średnie uzyskane w badanej próbie dla skali MOP wyniosły: $M = 2,80$; $SD = 0,77$, dla całej próby; $Mk = 2,71$; $SD = 0,68$ dla kobiet i $Mm = 2,98$; $SD = 0,89$ dla mężczyzn. Różnica pomiędzy wynikami kobiet i mężczyzn była istotna statystycznie, $t(583) = -4,18$; $p < 0,001$; d Cohena = 0,346. Oznacza to, że mężczyźni cechują się silniejszym przekonaniem o słuszności nadużywania władzy niż kobiety. Jednocześnie wśród mężczyzn widoczne jest większe zróżnicowanie tej tendencji, tj. obecne są bardziej skrajne postawy wobec nadużywania władzy niż wśród kobiet.

Ponadto uzyskano istotną statystycznie negatywną korelację pomiędzy skalą MOP a wiekiem, wynoszącą $r = -0,26$; $p < 0,001$. Co oznacza, że im osoby badane były starsze tym w mniejszym stopniu postrzegały nadużywanie władzy jako akceptowalne zachowanie.

4. Trafność zewnętrzna skali MOP – kryterialna

4.1. Tendencja do nadużywania władzy a makiawelizm – badanie 2

Analizy przeprowadzone do tej pory pozwoliły dowieść, że skala naużywania władzy koreluje istotnie pozytywnie z wartością władzy oraz istotnie negatywnie z wartościami z obszaru przekraczanie Ja i Zachowawczość (por.

Zawadzka, Sęk, Szabowska-Walaszczyk, 2013). Skala nadużywania władzy bada przekonanie, że posiadanie władzy pozwala ludziom na przyjmowanie uprzywilejowanej w stosunku do innych pozycji społecznej i z tej racji nieograniczone korzystanie z dostępnych przywilejów i zasobów. Skala MACH IV mierząca nasilenie makiawelizmu (Christie, Geiss, 1970) dotyczy przekonań na temat manipulowania ludźmi dla osiągnięcia własnych korzyści (zatem przekonania te dotyczą innych treści bo nie są związane z posiadaniem władzy). Przystępując do analizy trafności teoretycznej skali przyjęto hipotezę o pozytywnym związku pomiędzy tendencją do nadużywania władzy (MOP) i makiawelizmem (MACH IV). Badania na próbie amerykańskiej wykazały istnienie takich związków pomiędzy tendencją do nadużywania władzy i makiawelizmem ($r = 0,60$, $p < 0,01$). Przypuszczano również, że tendencja do nadużywania władzy będzie większa u mężczyzn niż kobiet, zgodnie z wynikami badań przeprowadzonych na grupie amerykańskiej (por. Lee-Chai, Chen, Chartrand, 2001) oraz uzyskanymi w badaniu 1. Aby sprawdzić związki skali MOP ze skalą MACH IV przeprowadzono badanie 2.

4.1.1. Grupa badana.

Przebadano grupę 171 osób w wieku $M = 24,15$; $SD = 5,59$, w tym 89 kobiet i 82 mężczyzn.

4.1.2. Narzędzia i procedura.

Badani otrzymali kwestionariusze dotyczące wybranych charakterystyk indywidualnych, pomiędzy którymi znajdowały się skale MOP i MACH IV. Skala MOP składała się z 18 stwierdzeń, do których badani ustosunkowywali się na siedmiostopniowej skali gdzie 1 - oznaczało „Zdecydowanie się nie zgadzam” a 7 – „Zdecydowanie się zgadzam”. Skala MACH IV autorstwa Christie i Geiss (1970) składała się z 20 stwierdzeń. Stwierdzenia te są punktowane zgodnie ze skalą: od 7 (całkowita zgoda) przez 4 (nie mam zdania) do 1 (całkowity brak zgody), gdy potwierdzają postawę makiawelistyczną.

Wartość współczynnika rzetelności α Cronbacha dla skali MOP wyniosła $\alpha = 0,72$ (por. tab. 2) i była zadowalająca, z kolei dla kwestionariusza MACH wyniosła $\alpha = 0,68$.

4.1.3. Wyniki.

Średnia wartość wyników w skali MOP w badanej grupie wyniosła $M = 3,16$, $SD = 0,75$, z kolei średnia wartość w skali MACH IV wyniosła $M = 3,89$, $SD = 0,62$. Analiza korelacji r Pearsona wskazała na znacząco istotną statystycznie korelację pomiędzy wynikami skal – MOP i MACH IV, wynoszącą $r = 0,60$, $p < 0,001$. Oznacza to, zgodnie z przyjętymi przypuszczeniami, że im wyższa jest tendencja do nadużywania władzy tym większa jest tendencja do manipulowania innymi, rozumiana jako środek realizacji własnych interesów. Wyniki skali MOP kobiet i mężczyzn różniły się istotnie statystycznie: $Mk = 2,87$; $SD = 0,64$; $Mm = 3,47$; $SD = 0,75$, ($t(169) = -5,44$, $p < 0,001$). Mężczyźni uzyskiwali wyższe wyniki na skali nadużywania władzy niż kobiety. Natomiast różnica między wielkością korelacji pomiędzy MOP i MACH IV kobiet ($r = 0,50$) i mężczyzn ($r = 0,59$) była nieistotna statystycznie ($Z = -0,85$, n.i.). Co oznacza, że bez względu na płeć,

im osoba bardziej akceptuje nadużywanie władzy tym w większym stopniu akceptuje manipulowanie innymi w celu osiągnięcia własnych korzyści. Uzyskano także istotną statystycznie ujemną korelację pomiędzy wynikami skali MOP i wiekiem badanych osób: $r = -0,19$, $p < 0,02$, podobnie jak w badaniu 1.

4.2. Tendencja do nadużywania władzy a poczucie kontroli - badanie 3

W kolejnym badaniu przetestowano związki umiejscowienia poczucia kontroli (*Locus of control*) z nadużywaniem władzy. W koncepcji poczucia umiejscowienia kontroli, z której wywodzi się zastosowane w badaniu narzędzie Delta, przyjmuje się, że u podstawy postępowania człowieka leżą oczekiwania dotyczące określonych następstw (rezultatów/ skutków) podjętego zachowania. O poczuciu zewnętrznego umiejscowienia kontroli mówi się wówczas, gdy osoba przyjmuje, że rezultat działania człowieka jest efektem przypadku, szczęścia czy jest kontrolowany przez ludzi, którzy mają władzę (por. Drwal, 1978). Tendencja do nadużywania władzy odwołuje się do przekonania jednostki, że posiadanie władzy zmienia sytuację osoby, że osobie posiadającej władzę należy się dominująca pozycja. Stąd przyjęto, że tendencja do nadużywania władzy będzie się wiązać dodatnio z poczuciem umiejscowienia kontroli zewnętrznym.

4.2.1. Grupa badana.

Przebadano grupę 339 osób, 112 mężczyzn i 217 kobiet w wieku $M = 22,87$, $SD = 4,49$ lat.

4.2.2. Narzędzia i procedura.

Badani wypełnili kwestionariusz MOP oraz Kwestionariusz do Pomiaru Poczucia Kontroli

Delta autorstwa Drwala (1995). Kwestionariusz Delta składa się z 24 stwierdzeń, które tworzą dwie skale (tj. poczucia kontroli zewnętrznej i kłamstwa) i służą do pomiaru nasilenia dwóch następujących kategorii postaw: poczucia kontroli zewnętrznej i przedstawiania siebie w zbyt korzystnym świetle. Badani ustosunkowują się do stwierdzeń zakreślając odpowiedź "tak" lub "nie".

Wartość α Cronbacha dla skali MOP wyniosła $\alpha = 0,74$ (por. tab. 2) i była zadowalająca. Również satysfakcjonująca była wartość α dla skali poczucia kontroli zewnętrznej - $\alpha = 0,74$. Z kolei, dla skali kłamstwa rzetelność była niska i wyniosła $\alpha = 0,30$.

4.2.3. Wyniki.

Średnia wartość wyniku osiąganego w badanej grupie na użytych skalach wyniosła: dla skali MOP $M = 3,04$; $SD = 0,86$, dla skali poczucia kontroli zewnętrznej $M = 5,31$; $SD = 3,09$, i dla skali kłamstwa $M = 2,72$; $SD = 1,98$. Analiza korelacji r Pearsona wskazała na niską istotną statystycznie korelację pomiędzy tendencją do nadużywania władzy i poczuciem zewnętrznego umiejscowienia kontroli: $r = 0,16$; $p < 0,01$. Korelacja wyników skali kłamstwa i skali MOP była nieistotna statystycznie ($r = 0,02$, n.i.).

W badanej grupie uzyskano również, podobnie jak w przypadku badania 1 oraz 2, istotną korelację ujemną pomiędzy tendencją do nadużywania władzy i wiekiem badanych osób: $r = -0,20$; $p < 0,01$. Uzyskane wyniki wskazują, że im wyższa jest tendencja do nadużywania władzy tym większe może być poczucie, że na zachowanie osoby mają wpływ czynniki zewnętrzne (np. kontrola osób posiadających władzę).

4.3. Tendencja do nadużywania władzy a satysfakcje częstkowe - badanie 4

W kolejnym badaniu przeanalizowano związki satysfakcji częstkowych z życia (por. Czapiński, Panek, 2009) z nadużywaniem władzy (MOP). Analizy poprzedników wskazują, że wartość władzy wiąże się z materializmem (por. Burroughs, Rindfleisch, 2002; Zawadzka, 2008) oraz jest przeciwstawna wartościom życzliwości i uniwersalizmu (por. Bilsky, Schwartz, 1994; Grouzet, i in., 2005). W badaniach przeprowadzonych dotychczas wykazano również istotne związki tendencji do nadużywania władzy z obniżonym zadowoleniem z życia (Zawadzka, Sęk, Szabowska-Walaszczyk, 2013). Przyjęto zatem, że nadużywanie władzy będzie się wiązać z negatywną oceną posiadanych dóbr i własnej sytuacji materialnej, jak również, że nadużywanie władzy będzie się wiązać negatywnie z satysfakcjami częstkowymi dotyczącymi relacji z innymi. Aby sprawdzić związki skali MOP ze skalą satysfakcji częstkowych przeprowadzono badanie 4.

4.3.1. Grupa badana.

Przebadano grupę 256 osób w wieku $M = 38,83$; $SD = 10,63$, w tym 171 kobiet i 85 mężczyzn.

4.3.2. Narzędzia i procedura.

Badani wypełniali kwestionariusz MOP i wybrane narzędzia pomiarowe dotyczące dobrostanu, wśród których znalazła się skala satysfakcji częstkowych (Czapiński, Panek, 2009). Skala satysfakcji częstkowych składała się z 19 stwierdzeń dotyczących różnych dziedzin życia (tj.: stosunki w rodzinie, sytuacja finansowa rodziny, stosunki z przyjaciółmi, obecne dochody rodziny,

możliwość zaspokojenia potrzeb żywieniowych, stan zdrowia, własne osiągnięcia życiowe, sytuacja w kraju, warunki mieszkaniowe, miejscowość w której żyję, poziom dostępnych dóbr usług, satysfakcja z perspektyw na przyszłość, z życia seksualnego, z wykształcenia, ze sposobu spędzania wolnego czasu, z norm moralnych panujących w otoczeniu, z pracy, z dzieci, z małżeństwa, ze stanu bezpieczeństwa w miejscu zamieszkania), do których badani ustosunkowywali się na sześciostopniowej skali gdzie 1 oznaczało „Bardzo zadowolony” a 6 – „Bardzo niezadowolony”.

Wartość miary rzetelności dla skali MOP (α Cronbacha) w prezentowanym badaniu wyniosła $\alpha = 0,77$ (por. tab. 2) i była zadowalająca.

4.3.3. Wyniki.

Zanim przeprowadzono analizę korelacji wyniki satysfakcji częściowych zdekodowano na wartości odwrotne (tj. „1” oznaczało „bardzo niezadowolony a „6” „bardzo zadowolony”). Ze względu na skalę rangową pomiaru satysfakcji częściowych analizę przeprowadzono za pomocą tekstu korelacji *rho* Spearmana. Analiza ta wska-

zała na istotne i zgodne z hipotezami korelacje satysfakcji częściowych dotyczących posiadania i pieniędzy z tendencją do nadużywania władzy. Wyniki w skali MOP istotnie negatywnie korelowały z satysfakcją z: sytuacji materialnej rodziny, z obecnych dochodów, możliwości zaspokojenia potrzeb żywieniowych, z warunków mieszkaniowych, z miejscowości w której żyje badany, z perspektyw na przyszłość. Negatywne korelacje uzyskano również pomiędzy tendencją do nadużywania władzy a satysfakcją z najbliższych oraz satysfakcją z własnych osiągnięć. Im osoby bardziej nadużywały władzy tym mniej odczuwały satysfakcję z badanych obszarów związanych z dochodami i sytuacją materialną, jak również z relacji z innymi i własnych osiągnięć. Szczegółowe wyniki korelacji przedstawiono w tabeli 3.

5. Dyskusja i wnioski

Wyniki zaprezentowanych badań pokazują, że kwestionariusz do pomiaru skłonności do nadużywania władzy MOP opracowany przez Lee-Chai i współpracowników (2001) w polskiej

Tabela 3. Istotne korelacje satysfakcji częściowych ze skalą MOP

Satysfakcja częściowa	rho	p
1. Z sytuacji finansowej własnej rodziny	-0,17	0,007
2. Z obecnych dochodów rodziny	-0,27	0,001
3. Z możliwości zaspokojenia potrzeb żywieniowych	-0,17	0,007
4. Z warunków mieszkaniowych	-0,14	0,03
5. Z miejscowości, w której żyję	-0,19	0,002
6. Z perspektywy na przyszłość	-0,25	0,002
7. Ze swoich osiągnięć	-0,16	0,01
8. Ze stosunków z najbliższymi w rodzinie	-0,14	0,02

adaptacji jest narzędziem trafnym wewnątrznie i rzetelnym. Analiza konfirmacyjna wskazała, że zakładana przez autorów jednoczynnikowa struktura narzędzia jest dobrze dopasowana w zbadanej polskiej grupie. W czterech przeprowadzonych badaniach uzyskano satysfakcjonujące współczynniki α Cronbacha, wskazujące na dobrą rzetelność narzędzia (tj. $\alpha > 0,70$).

W przedstawionych badaniach wykazano również trafność zbieżną (konwergencyjną) kwestionariusza. Tendencja do nadużywania władzy mierzona kwestionariuszem MOP (tj. na przykład przekonanie, że przełożony może wykorzystywać pomysły pracowników) silnie pozytywnie korelowała z przekonaniem, że dopuszczalne jest manipulowanie ludźmi dla osiągnięcia własnych korzyści (mierzone kwestionariuszem MACH IV). Uzyskano zakładany wynik wskazujący na pozytywny związek tendencji do nadużywania władzy z poczuciem kontroli zewnętrznej. Potwierdzono też, że zgodnie z hipotezami tendencja do nadużywania władzy wiązała się z gorszym subiektywnym ocenianiem swojego statusu socjoekonomicznego: satysfakcją z dochodów, miejsca zamieszkania, zaspokojeniem potrzeb, wykształceniem. Są to wyniki zgodne z rezultatami uzyskanymi w innych badaniach, z których wynika, że wartość władzy wiąże się z materializmem (np. Zawadzka, 2008), co przejawia się koncentracją na nabywaniu i gromadzeniu dóbr, którą trudno zaspokoić (Richins, Dawson, 1992; Kasser, 2002). Co więcej, wynik ten może mieć swoje uzasadnienie w potwierdzonych w badaniach związkach władzy z dążeńiowym typem motywacji (por. Keltner i in., 2003). Nawet sama aktywizacja władzy sprawia, że osoby chcą posiadać więcej (por. Zawadzka, Strużyńska-Kujałowicz, 2008; Zawadzka, Strużyńska-Kujałowicz, Zawisza, 2013). Stąd skłonność do nadużywania władzy może wiązać się z ciągłym dążeniem do posiadania więcej i tym samym z obniżoną satys-

fakcją z obecnego stanu finansowo-materialnego. Z kolei, negatywne związki satysfakcji z relacji z innymi z tendencją do nadużywania władzy wpisują się w nurt badań dowodzących o przeciwstawności wartości życzliwości do wartości władzy.

Zgodnie z przyjętymi hipotezami, wykazano również, że mężczyźni cechują się istotnie wyższą tendencją do nadużywania władzy niż kobiety, co jest zgodne z socjalizacją. Jak pisze Michael Kaufman, badacz zajmujący się wymiarem męskości i przeciwdziałaniem przemocy, „W świecie zdominowanym przez mężczyzn, świat mężczyzn, z samej definicji, jest światem władzy (...). Na poziomie indywidualnym, większość cech przypisywanych męskości opiera się na zdolności mężczyzn do egzekwowania władzy i kontroli” (Kaufman, 1999, s. 59). Władza, i jak pokazują wyniki przedstawionych tu badań również jej nadużywanie, jest atrybutem męskości, co wynika z patriarchalnego charakteru kultury większości społeczeństw. Mężczyźni internalizują, akceptują wartość władzy i korzystają z władzy, ponieważ umożliwia to posiadanie przywilejów oraz odnoszenie korzyści, jak również daje poczucie siły (Kaufman, 1999).

Warto również zwrócić uwagę na fakt, że zaobserwowano negatywną korelację tendencji do nadużywania władzy z wiekiem - im młodsi respondenci, tym większa była ich skłonność do wykorzystywania posiadanej władzy dla własnych korzyści. Wyższe wyniki nadużywania władzy u młodszych osób mogą odzwierciedlać większą rozwojowo uwarunkowaną skłonność do skupiania się na realizacji własnych celów i zaspokajania własnych potrzeb (por. Brzezińska, 2000). Wynik ten może także odzwierciedlać zmiany społeczno-kulturowe zachodzące w kolejnych generacjach. Jak wynika z badań specyfiki kultury indywidualistycznej (ku wzorcom której Polacy zmierzają), osoby z tej kultury mają

przeświadczenie o posiadaniu praw do różnych działań, co przekłada się na silne zachowania asertywne, które mają na celu dostarczenie jednostkowej satysfakcji (por. Chen i in., 2006).

Przeprowadzona analiza rzetelności i trafności narzędzia MOP ma kilka ograniczeń. Pierwszym z nich jest niska korelacja narzędzia MOP z narzędziem do pomiaru umiejscowienia kontroli (Delta). Uzyskany wynik może dotyczyć grupy, która została zbadana. Dlatego warto przeprowadzić kolejne badanie z udziałem innej grupy badanych, aby zweryfikować zakładany charakter związku tendencji do nadużywania władzy z umiejscowieniem poczucia kontroli. W kolejnych badaniach warto byłoby także sprawdzić rzetelność skali MOP poprzez pomiar stabilności pomiaru tą skalą.

Lee-Chai i Chartrand (Lee-Chai, Chen, Chartrand, 2001), autorzy prezentowanego narzędzia, zbadali trafność zbieżną skali MOP (*Misuse of Power Scale*) ze skalą MACH, ale także za pomocą innych skali, tj. Skali prawicowego autorytaryzmu (badającej postawy wobec autorytetu i posłuszeństwa), Skali skłonności do dominacji społecznej i Skali poglądów na naturę ludzką (mierzącej cynizm i zaufanie). W przyszłych badaniach warto byłoby przeprowadzić pomiar trafności kryterialnej MOP z uwzględnieniem wymienionych narzędzi.

Zaprezentowane narzędzie – skala MOP, może znaleźć zastosowanie w różnych kontekstach społecznych w przewidywaniu zachowań związanych ze sposobem sprawowania władzy przez daną jednostkę.

Bibliografia

- Bilsky, W., Schwartz, S. H. (1994). Values and personality. *European Journal of Personality*, 8, 163-181.
- Brzezińska, A. (2000). *Společna psychologia rozwoju*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Burroughs, J. E., Rindfleisch A. (2002). Materialism and Well-Being: A Conflicting Values Perspective. *Journal of Consumer Research*, 29, 348-70.
- Chen, B. Z., Magee, J. C., Maddux, W. W., Galinsky, A. D. (2006). Power, culture and action: considerations in the expression and enactment of power in East Asian and Western Societies. *Journal of Experimental Social Psychology*, 9, 53-73.
- Christie, R., Geis, F. (1970). *Studies in Machiavellianism*. Nowy Jork: Academic Press.
- Czapiński, J., Panek, T., (2009). *Diagnoza społeczna 2009. Warunki i jakość życia Polaków*, Rada Monitoringu Społecznego. Warszawa.
- Dahl, R. (1957). The concept of power. *Behavioral Science*, 2, 201-215.
- Dépret, E., Fiske, S. T. (1999). Perceiving the powerful: Intriguing individuals versus threatening groups. *Journal of Experimental Social Psychology*, 35, 461-480.
- Drwał, R. Ł. (1978). Poczucie kontroli jako wymiar osobowości – podstawy teoretyczne, techniki badawcze i wyniki badań. W: L. Wołoszynowa (red.) *Materiały do nauczania psychologii*, t. III, PWN (s. 307-324).
- Drwał, R. Ł. (1995). *Kwestionariusz do Pomiaru Poczucia Kontroli (Delta)* R. Ł. Drwała. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Fiske, S. T., Morling, B., Stevens, L. E. (1996). Controlling self and others: A theory of anxiety, mental control and social control. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 22, 115-123.
- Fiske, S. T. (1993). Controlling other people: The impact of power on stereotyping. *American Psychologist*, 48, 621-628.
- Goodwin, S. A., Operario, D., Fiske, S. T. (1998). Situational power and interpersonal dominance facilitate bias and inequity. *Journal of Social Issues*, 54, 677-699.

- Gruenfeld, D. H., Inesi, M. E., Magee, J. C., Galinsky, A. D. (2008). Power and the objectification of social targets. *Journal of Personality and Social Psychology*, 95, 111-127.
- Grzelak, J. Ł., Nowak, A. (2000). Wpływ społeczny. W: J. Strelau (red.), *Psychologia. Podręcznik akademicki*, tom III (s. 187–205). Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Grouzet, F. M. E., Ahuvia, A., Kim, Y., Ryan, R. M., Schmuck, P., Kasser, T., Dols, J. M. F., Lau, S., Saunders, S., Sheldon, K. M. (2005). The Structure of Goal Contents Across 15 Cultures. *Journal of Personality and Social Psychology*, 89(5), 800-816.
- Kasser, T. (2002). *The high price of materialism*. Cambridge: The MIT Press.
- Kaufman, M. (1999). Men, Feminism, and Men's Contradictory Experiences of Power. W: J. A. Kuypers (red.), *Men and Power* (s. 59-83). Halifax: Fernwood Books.
- Keltner, D., Gruenfeld, D. H., Anderson, C. (2003). Power, approach, and inhibition. *Psychological Review*, 110, 265-284.
- Kipnis, D. (1972). Does power corrupt? *Journal of Personality and Social Psychology*, 24, 33-41.
- Kipnis, D. (1976). *The powerholders*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lammers, J., Stapel, D. (2009). How Power Influences Moral Thinking. *Journal of Personality and Social Psychology*, 97, 279-289.
- Lammers, J., Stapel, D. A., Galinsky, A. D. (2010). Power increases hypocrisy; Moralizing in reasoning, immorality in behavior. *Psychological Science*, 21, 737-744.
- Lee-Chai, A. Y., Chen, S., Chartrand, T.L. (2001). From Moses to Marcos: Individual differences in the use and abuse of power. W: A.Y. Lee-Chai, J.A. Bargh (red.), *The use and abuse of power: Multiple perspectives on the causes of corruption* (s. 57-74). Nowy Jork: Psychology Press.
- Lee-Chai, A. Y., Chen, S., Chartrand, T. L. (2009). *Od Mojżesza do Marcosa. Różnice indywidualne dotyczące wykorzystywania i nadużywania władzy*. W: A. Y. Lee-Chai, J. A. Bargh (red.), *Władza: pokusy i zagrożenia* (s. 75-93). Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Magee, J. C., Galinsky, A. (2008). Social hierarchy: The self-reinforcing nature of power and status. *Academy of Management Annals*, 2, 351-398.
- Marsh, H., Hocevar, D. (1985). The application of confirmatory factor analysis to the study of self – concept: First and higher order factor structures and their invariance across age groups. *Psychological Bulletin*, 97, 562–582.
- Richins, M. L., Dawson, S. (1992). A consumer values orientation and its measurement: scale development and validation, *Journal of Consumer Research*, 19, 303-317.
- Wojciszke, B. (2002). *Człowiek wśród ludzi, Zarys psychologii społecznej*. Warszawa: Wydawnictwo Scholar.
- Zawadzka, A. M. (2008). Orientacja materialistyczna, teoria opanowywania trwogi i preferencje nabywcze konsumentów W: M. Plopa, M. Błażek (red.), *Współczesny człowiek w świetle dylematów i wyzwań: perspektywa psychologiczna* (s. 235-241). Kraków: Wydawnictwo Impuls.
- Zawadzka, A. M., Strużyńska-Kujałowicz, A.M. (2008). Władza i aspiracje ekonomiczne w perspektywie samoregulacji, *Czasopismo Psychologiczne*, 14, 275-286.
- Zawadzka, A. M., Strużyńska-Kujałowicz, A., Zawisza, M. (2013). The effects of power on financial aspirations and expenditures on selected product categories in Poland and the UK. *Journal of Social Research and Policy*, 4, 41-58. On-line: 28 października 2013, ISSN:2067-2640
- Zawadzka, A. M., Sęk T., Szabowska- Walaszczyk, A. (2013). Jak nadużywanie władzy wiąże się z dobrostanem jednostki? Chowanna. W: M. Górnik-Durose (red.), *W poszukiwaniu wyznaczników jakości życia*, 1, (s. 65-84). Katowice: Wydawnictwo UŚ.

